

- preprečuje zacementiranje pluralizacije že v začetni fazi,
- preprečuje utrjevanje posameznih političnih elit, preden so se utrdile demokratične institucije, in
- omogoča reprezentativnost parlamenta (oz. preprečuje, da bi se družbeni konflikti izražali in reševali drugod).

BOŠTJAN MARKIČ*

Politične stranke, volilna kultura, volilni sistem

1. Problematike volilnih sistemov in volilnih procesov ni mogoče »politometrijsko«
skrčiti na volilno tehniko. Vendar očitno ni odveč opozorilo, da ne tako redko različne politične alternative niso vselej samo nekakšna vzvišena (družbena in politična) načela in temeljna (idejna, ideološka) nasprotovanja, temveč tudi na videz majhna »volilno-tehnična pravila«. Poznavanje »tehničnih«
volilnih podrobnosti in modusa operandi različnih volilnih sistemov je nujen pogoj za razprave o volilnih sistemih. Politične stranke, njihovi liderji, poslanci imajo pred očmi vselej tudi praktično politične posledice takšnega ali drugačnega volilnega sistema. Gre skratka tudi za povsem politično legitimno vprašanje, kakšna je metoda preoblikovanja volilnih glasov v poslanske mandate. Politične stranke soglašajo, seveda predvsem tiste, ki so demokratične in zavezane k parlamentarizmu, da je do politične oblasti legitimno priti po poti volilne glasovnice. Toda ob tem je pomembno, kakšen je volilni sistem, kateri model, večinski, proporcionalni ali na ta modela navezan »specifičen«, »kombiniran«
sistem je v veljavi. Ob tem lahko pripomnimo, da seveda lahko tudi zabredemo v politično čudne institucionalne volilne zlitine. Politične stranke se na vsak način hočejo izogniti takšnemu volilnemu sistemu, ki ima v njihovi zaznavi politično frustrirajoče posledice za politične stranke. Politične stranke pretehtavajo možne posledice različnih volilnih modelov. Zavedajo se politično urejevalnih funkcij volilnega sistema in kot kaže praksa, se s preračunljivostjo odločajo za različne volilne sistemske izbire. V času, ko se povsod uveljavlja partitokracija, pa seveda niso redki glavni opeharjenci ravno državljani, volivci, ki tudi ne doumejo vseh sistemskih zapletov političnih strank in dolge razprave o volilnih procedurah dojemajo kot potrato časa; in to še zlasti, če se do nerazpoznavnosti zaplete volilni sistem.

2. Prav je, da se slovenska politologija, pravo, sociologija, pragmatična politika in zakonodajalec intenzivno ukvarjajo z volilnim sistemom, z volilno zakonodajo. Mislim, da je potrebno, da vendarle relativiziramo institucionalno avtonomijo volilnega (pod)sistema v odnosu do globalnega političnega sistema. Politični razvoj in proces sta posledica dejavnikov različnega izvora (zgodovinskih, kulturnih, gospodarskih). Vsega ne moremo pripisati le volitvam in volilnemu procesu. Strukturni lomi v konkretni družbi in njenem gospodarstvu, razlikovanja med stabilnostjo političnega sistema in stabilnostjo vlade so pomembni dejavniki razu-

* Dr. Boštjan Markič, redni profesor FDV.

mevanja volilnega procesa. Družbenopolitične razmere, črte družbenih in političnih spopadov, politična stališča, obrazci političnega vedenja so pomembno izhodišče, ki naj zakonodajalcu omogoči izbiro »pravega« volilnega sistema. Učinki primerjalno podobnih volilnih sistemov so v različnih državnih in družbenih okolišjih različni.

3. Pri snovanju volilnih sistemov ni nujno le pravno normativno znanje, ampak tudi politična modrost, primerna politična imaginacija, ki pa se ne sme sprevreči v politično halucinacijo ali celo v paranojo, da bo določen volilni sistem vrgel na površje »sovražnika«. V parlamentarnem političnem sistemu sta pozicija in opozicija dva pola parlamentarne celote, ki sta si v številnih prvinah nasprotna, ne pa tudi sovražna. V sodobnem političnem svetu ni vseeno, kako se bo izoblikoval volilni sistem. Tudi v Sloveniji sta volilni sistem in proces zelo pomembna, ne le teoretična, ampak tudi praktično politična tema. Volilni sistem, ki bi v Sloveniji radikaliziral politične konflikte, ne bi bil pravi in bi nas kaj lahko zapredel v stanje nacionalno kolektivne politične brezizhodnosti. Pomembno je, da so politični mehanizmi in politične institucije slovenske družbe prosojne, da se dajo preverjati. Tudi volilni sistem lahko (so)povzroči, da se politične stranke uveljavijo kot med seboj sprti kronični prepirljivci in da se razvija politično in moralno priskutna ščuvaška politična kampanja, kjer so politične stranke do volivcev udvorljive – samo do volitev.

4. V Sloveniji pri snovanju volilnih sistemov ne bi smelo iti za lahkomiselnost »štancanje« nekakšnih »novih« volilnih sistemov, ampak za trezno politično dogovarjanje in iskanje sprejemljivega političnega soglasja, ki izhaja iz dostojne politične in volilne kulture. Seveda bo tudi v Sloveniji odločitev o tem, po kakšnem volilnem sistemu naj se politična naklonjenost glasovalcev – volivcev spremeni v parlamentarni mandat, padla na polju politične moči slovenskih političnih elit in glede na odnose med njimi. Odločitev o tem, kakšen naj bo volilni sistem, je izrazito politično vprašanje. Politične stranke in tudi njihova socialna baza (če jo seveda stranke imajo jasno opredeljeno) so v svojih težnjah, da sledijo svojim družbenim interesom ter v želji, da uresničijo svoje politične cilje, kaj lahko bistveno prizadete ravno s takšno ali drugačno naravo volilnega sistema. Vse pravkar povedano pa daje problematiki volilnega sistema in procesa ne le teoretično, ampak tudi politično praktično trajno aktualnost.

5. Politika je področje interesov in družbenih konfliktov in s tem nujno tudi določenega družbenega in političnega nezadovoljstva. Tudi volitve so politično dejanje, ki zrcalijo tudi politične konflikte. Slovenska družba ni družba razvite in dolgodobne parlamentarne tekmovalne demokracije. V »etabliranih« parlamentarnih družbah obstoje oblike in kanali, institucionalni in neinstitucionalni mehanizmi, ki preprečujejo preveliko stopnjo politične agresivnosti. Zgrajena demokratična politična kultura je lahko neke vrste jez za strankarske manipulacije z nezadovoljstvom državljanov volivcev. Demokratični politični sistem in demokratična politična kultura se medsebojno dopolnjujeta, kar tudi politično blagodejno vpliva na volilno kampanjo. Tako ta ne dobiva izrazito politično ekstremističnih primesi v smislu brezobzirnega volilno političnega boja. Tam pa, kjer se demonizira politični nasprotnik in se »prekvalificira« v sovražnika, je to zanesljivo znamenje nizke volilne kulture. Takšna politična anatema v volilni kampanji tudi dobi svojo logiko, ki ne tako redko uide nadzoru tistega, ki je agresivno volilno kampanjski proces izzval.

Znak visoke volilne kulture je takšno politično volilno obnašanje, kjer se državljanu volivcu omogoči, da se »znajde« tudi takrat, ko je soočen s protislovni-

mi informacijami o razvojnih, gospodarskih, socialnih zaslugah posameznih političnih strank oziroma političnih elit. Tekmovalnemu vplivanju različnih političnih strank seveda volivec ne more ubežati. Razen, razumljivo, če se umakne v popolno pasivnost in kot posledico tega tudi v volilno abstinenco. Toda v tem primeru je njegova vloga politično vzeto vendarle pasivna. V interakcijskem odnosu med politikom(m) in volivcem igrajo pomembno vlogo procesi politične socializacije, ki je je bil državljan volivec deležen. Z volilno kulturo »opremljen« državljan bo dojemljiv za argumentacijo dejstev in ne bo lahkomišelnost nasedel volilno perverz-nim sirenskim glasovom političnih strank. Če velja za volilno kulturo, da so njena vsebina, vzorci in modeli volilnega obnašanja in sistem vrednot, potem je tudi pomembno, da so te vrednote pri volivcu ponotranjene. Za slovensko družbo, ki v obdobju povojnih »manifestativnih« volitev in filtrsko delegatskih volitev, ni mogla razviti demokratične volilne kulture, tudi težko pričakujemo »ponotranjenost« demokratičnih političnih vrednot. Vzgajati državljana Slovenije h kritičnosti, k odpornosti do politične manipulacije, je tudi stvar državljanske vzgoje, ki pa na Slovenskem še nima globljih korenin.

Kimovski volivci, ki volilni propagandi hitro nasedejo, ki so hitro »za«, tako imenovani »takojeviči«, izpričujejo volilno kulturo, ki ne odseva samostojne osebnosti državljana. Ribiči človeških duš – v strankarsko volilni preobleki – najdejo v politično neosvečenih državljanih relativno lahek volilni plen. Zato velja memento: glede demokratične volilne kulture se da relativno malo storiti v krajšem roku. Sistematično državljanska vzgoja, daljše parlamentarno izročilo, spoznanje dobrih, pa tudi slabih strani strankarsko tekmovalnega sistema šele omogočajo državljanu vsaj relativno svobodno volilno opredeljevanje. Seveda bo ekonomski in politični pragmatizem danega trenutka tudi samostojnejšega državljana zapeljal v takšno volilno skušnjavo, ki mu morda kratkoročno ustreza, dolgoročno pa je proti njegovemu položaju glede na mesto, ki ga konkretni državljan zavzema v socialnem tkivu družbe. Problemi trenutne bivanjske (eksistenčne) ogroženosti so zelo »hvaležno« področje volilne propagande, na kar računajo tudi vse (nenaivne) politične stranke na Slovenskem. Nekatere politične stranke pa računajo tudi s tem, da med nekaterimi državljani še vedno ni zasičenosti z mednacionalnimi odnosi in zato brenkajo tudi na takšne strune. Politične stranke pa običajno niso politično lahkomišelnost in po navadi kar dobro pretehtajo, kakšna je motivacijska struktura »prevzemnika« volilnopro-pagandnega sporočila.

V volilni propagandi določene ideje, zlasti če počivajo na skupinskem osebku, kot na primer na narodu, sloju, razredu, poklicni strukturi, dejansko omogočajo projekcijo osamljenega, frustriranega in neuspešnega posameznika v »prestižno« skupnost. In v to prestižno skupnost bo volivec prišel, če bo volil »našo«, »ta pravo« politično stranko, v stranko, za katero »se dobro ve«, kaj je že storila. Volilna propaganda se tudi v slovenski družbi ne bo vodila v ekonomsko urejenih razmerah, kar kaj lahko »potopi« zametke demokratične volilne kulture. Vse to nakazuje možnost, da bo na Slovenskem vsaj del volilne propagande precej brez-kompromisen in izključevalen. Volilna propaganda na Slovenskem se bo vodila pač v tekmovalnem okolju, delovala bo vzporedno in nasprotno propagandni aktivnosti »drugih« političnih strank. Pri tem ne mislim samo na taktične trike propagandne obrti, ampak tudi na globalno zasnovano strategijo volilnopolitičnega marketinga. Slovenija je danes odprta socialni, politični in volilni prostor in tega se politične stranke dobro zavedajo in bodo to tudi volilno izkoristile. Seveda ta odprtost slovenskega političnega prostora kaj lahko k izraziti volilni demagogiji nagnjene politične stranke usmeri v netenje sovraštva v odnosu do manjšinskih

skupin, v kakršni koli manifestaciji se že te manjšinske skupine pojavljajo (nacionalne, verske, kulturne, spolne). »Obramba« pred strankarsko konkurenco lahko politično drugače usmerjene stranke zaskomina, da zaidejo v politično in etično neokusna dejanja. Če imamo v takih primerih opravka z družbeno razvojno ter ekonomsko socialno travmatizirano javnostjo (ali ni tudi slovenska javnost takšna?), je verjetnost volilnih političnih konfliktov zelo visoka.

Demokratska volilna kultura je vezno tkivo demokratskih družbenih odnosov in strpnega soočanja različnih vizij in projekcij družbenega razvoja. V Sloveniji se prav gotovo srečujemo z različnimi pogledi na družbeni razvoj, zlasti še v dinamiki pozicija – opozicija. Ustvarjalno iskanje alternativ za izhod iz krize je legitimna politična pravica političnih strank in tekmovalne večstrankarske volitve se bodo odvijale ravno na črti iskanja optimalnih alternativ za gospodarsko uspešno in socialno varno življenje državljanov in državljanek Slovenije. Pri tem pa gre v Sloveniji tudi za to, kako se bo prikazoval »objekt« nezadovoljstva v razmerah slovenske gospodarske in družbene krize. Mehanizmi prejšnjega političnega in volilno-delegatskega sistema, ki so bili v veliki meri operacionalizacija utopičnega modela družbenega razvoja, so postali povsem neprimerni za sedanje procese v slovenski družbi in ki tudi na institucionalni ravni niso mogli razrešiti družbenih konfliktov. Kljub temu pa ostaja odprto vprašanje, kako bodo družbene konflikte v slovenski družbi reševali »novi« politični mehanizmi in institucije. Ob vsem tem pa je nujno upoštevati tudi dejstvo, da pri Slovencih nagnjenost k prevzemanju tveganja ni posebno visoka, čeprav to ne pomeni, da ne bi iskali novih političnih sidrišč za svoje politične opredelitve.

6. Vsa naša gornja razmišljanja bi lahko dali tudi v širši okvir. Tudi na Slovenskem se srečujemo s krizo predstaviške demokracije in tistega, kar je pravzaprav mogoče najbolj opredmeteno v njej: s krizo političnih strank. Najbrž se ta kriza ne more rešiti tako, da se samo bolje »naoljijo« tradicionalni politični mehanizmi. Res tudi ni slučajno, da se v slovenskem političnem prostoru ponovno »kliče na pomoč« institucija referendumov. V logiki demokratskih političnih ravnotežij vsekakor je, da bo nekoliko večjo moč in vlogo slovenske vlade mogoče uravnovežiti z okrepljeno nadzorno funkcijo slovenskega parlamenta. Slovenska družba se srečuje s problemom nezaupanja v institucije, državljani Slovenije so samo nominalno razsodniki načinov političnega vladanja. V slovenski družbi bi kazalo iskati različne oblike politične participacije. Ali lahko »volilna beseda«, izgovorjena vsako četrto leto, glede na siceršnji družbeni molk v daljšem politično časovnem obdobju, rešuje probleme slovenske družbe? In dalje, če bomo – glede na volilno zakonodajo – skrčili število strank v slovenskem parlamentu, ali se ne bo s tem zmanjšala tradicionalna reprezentativna (predstaviška) sposobnost parlamenta, ki se bo potem pač po organski logiki »preselila« na druga mesta v slovenski družbi? Čeprav vsa gornja vprašanja terjajo širšo politološko teoretično elaboracijo, pa je verjetno odgovor tudi za slovensko družbo v pametni (in torej ne v nespametni!) integraciji med predstaviško in neposredno demokracijo, v prenikanju državljanov Slovenije v politične institucije, predvsem tudi politična udeležba državljanov Slovenije na lokalni ravni. Pa seveda tudi uporaba novih informacijskih tehnologij! Pri tem za slovenske »primitivne« razmere ne mislim že kar na »elektronske volilne shode« Rossa Perota, ki meša satelite in faks, televizijo in kompjuterje. A vendar: ali se tudi na Slovenskem ne približujemo »tehnopolitiki« ter »videokraciji«, ki je bržčas tudi perspektiva. In dalje, ali ne bo vse to drobilo in manipuliralo državljanove zavesti.

7. Kakor koli smo lahko skeptični do visoke stopnje demokratske volilne

kulture na Slovenskem, vendar eno je malodane zanesljivo: karizmatične politične osebnosti na Slovenskem – vsaj za sedaj, pri sedanjih razmerah – nimajo volilnih možnosti in so državljanom precej bolj v volilno spotiko kot v prijazen volilni sprejem. »Herojski« liderji tipa Tuđman in Milošević na Slovenskem volilno ne bodo »prijemali«. Političnovolilna potrošniška psihoza, ki bi se usmerjala na »pastirja in čredo«, je za volilno kulturo na Slovenskem vendarle preveč poceni, da bi se uveljavila. Politiki, ki bi ob tej »viži« hoteli osedlati svojega političnega konja, bi potegnili kratko. Slovenska družba je že toliko razvita, da ni čreda, ki bi politično ponižno tapkala za ovnom. V politiki so nevarni vsi, ki razpolagajo z veliko močjo. Če pa je velika moč osredinjena v »predsedniškem sistemu«, je seveda tudi zelo nevarna. Projekti, ki bi na Slovenskem vključevali karizmatično-liderske osebnosti, bi bili primerni samo za komemoracije. Političnovolilni racionalni nameni na Slovenskem grede lahko le v smeri demokratičnih parlamentarnih volitev, politično demagoške nakane pa se lahko izgubljujejo v nasajanju karizmatičnih osebnosti. Javni slovenski volilni okus je do karizmatično-liderskih osebnosti izpričano odbojen: v tem me potrjujejo tudi javnomnenjske raziskave, opravljene v Centru za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij pri Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Še s takšno cinično politično aritmetiko se v Sloveniji do »predsedniškega sistema« miloševićevskega in tuđmanovskega modela ne more priti. Podoba je, da se strankarski velikaši in prvaki v Sloveniji tega zavedajo in njihove politične tipalke zato ne tipljejo v to smer. Slovensko ljudstvo res ni dovzetno za karizmatično-liderske projekte, za inavguracijo »starešin volilnega ljudstva«.

UPORABLJENA LITERATURA:

- Šiber Ivan, *Politiška propaganda i politički marketing*, Alinea, Zagreb 1992
Nohlen Dieter, *Izbornopravno i stranački sustav*, Srbska knjiga, Zagreb 1992
Blais A., *The Classification of Electoral System*, v: *European Journal of Political Research*, 16/1988
Chamberlain, J. R., Featherston, F., *Selecting a Voting System*, v: *The Journal of Politics*, 48/1986
Fiscicella, D., *Doppio turno e democrazie difficili*, v: *Rivista Italiana di Scienza Politica*, 14/1984
Grofman, B., Lijphart, A., *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York 1986
Herzog, H., *Minor Parties. The Relevance Perspective*, v: *Comparative Politics*, 18/1986
Passigli, S., *Riforme istituzionali e sistema politico*, v: *Rivista Italiana di Scienza Politica*, 2/1984

TONE PERŠAK*

Duša, igra in sistem

Postavimo na začetku vprašanje, na katero v bistvu ni moč odgovoriti. Zakaj v državah, ki se imajo za izrazito demokratične in jim tudi večina drugih držav priznava visoko stopnjo demokratičnosti, ne uvedejo vsaj približno enotnega sistema volitev? Zakaj večini Američanov niti na misel ne pride, da bi reformirali politični sistem in zamenjali sistem volitev ter tako omogočili več strank? Zakaj uporabljajo Francozi in Angleži tako različni in različni večinskega sistema volitev?

* Tone Peršak, poslanec Skupščine Republike Slovenije.